

Miljenko Jurković, Iva Marić, Ivan Basić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*
7. 12. 2007.

Novi fragmenti ambona iz Gurana – Prilog opusu »Majstora kapitela iz Bala«

Ključne riječi: Istra, Guran, ambon, liturgijski namještaj, predromanika, »Majstor kapitela iz Bala«
Key Words: Istra, Guran, ambo, liturgic furniture, Pre-Romanesque, "Majstor of Bale Capitals"

Dvama prsobranima ambona, pronalazjenima u etapama između 1936. i 1958. godine u trobrodnoj bazilici u Guranu pokraj Vodnjana, pridružuju se tri novopronađena ulomka, od kojih dva nadopunjuju prednji, a jedan stražnji prsobran ambona. Nadopunjeni ambon se zajedno s liturgijskim namještajem crkava u Dvigradu, Šijani, Sv. Tomi pokraj Rovinja i Novigradu pripisuje opusu ranokarolinške radionice »Majstora kapitela iz Bala«. Ukazuje se na to da majstor sudjeluje i u izgradnji crkve u Balama, klešuci i svu arhitektonsku plastiku, kao i na evidentno namjerno korištenje kasnoantičkih uzora, uklapajući se u karolinšku ideju renovatio.

U Arheološkome muzeju Istre u Puli izložena su dva prsobrana ambona, pronađena u etapama između 1936. i 1958. godine. Jedna je ploča iznimno dobro ušćuvana, a drugu su nagrizle atmosferilije. Nedostajući dijelovi popunjeni su gipsom, kako bi se stekao potpuniji uvid u cjelinu (sl. 1, 2). Sačuvani su prsobrani ambona u obliku zakrivljenih kamenih stijenki od vapnenca, podudarnih dimenzija (šir. 82 cm, deb. 7–9 cm) osim visine (117 cm), budući da je strana b ambona sačuvana samo do visine od 108 cm.¹ Strana a prsobrana rekonstruirana je potpuno na lijevoj polovini, a na desnoj polovini dio kasete gornjeg registra i većina kasete donjeg ostali su nepopunjeni. Strana b rekonstruirana je uglavnom samo u jednoj polovici. Obje strane prsobrana su u obliku konkavne ploče čija je prednja ploha podijeljena letvama koje tvore križ na četiri kasete. Na strani a letve obrubljuju kasete nejednake veličine u korist donjih. I strana b podijeljena je u polja, no ne može

se utvrditi da li također nejednake veličine. Jednako tako, na strani b rubna letva i križ su bez dekoracije, oblikujući jedinstvenu plohu što poput mreže sapinje cijelu površinu; na drugoj su gornja i donja rubna letva ukrašene motivom tordirane vrpce, odnosno užeta, kao i latinski križ unutar kojega se taj motiv alterira s duguljastim plošnim trakama. Sve četiri kasete strane a ispunjene su jednakim motivom troprutog romba isprepletenog s troprutim perecom. U donjim, većim kasetama taj je motiv vertikalno izduljen, a nad njim se nalaze dvije nasuprot postavljene golubice jakih repova i trbušasto zaobljenog prednjeg dijela.

Jednaki motiv prepleta romba i perca nalazi se i na kasetama strane b, ali u dvoprutoj varijanti. Druga dva polja sačuvala su samo motive grozdova u uglovima. B. Marušić je pretpostavljao da su se motivi grozdova u tim kasetama dijagonalno širili iz središnjeg motiva sastavljenog od dva-ju dvoprutih, međusobno isprepletenih zašiljenih ovala (sl.

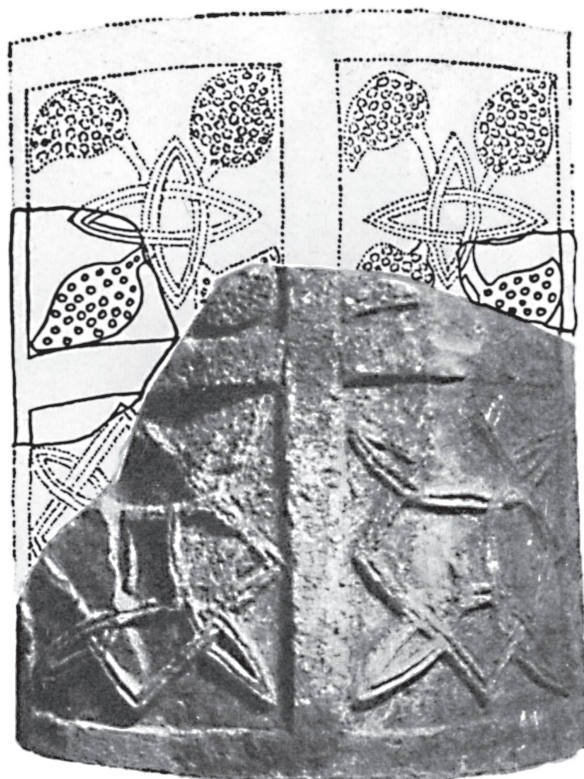

1. Guran, trobrodna bazilika, ambon, Arheološki muzej Istre, Pula, rekonstrukcija prednjeg prsobrana dopunjena novopronađenim ulomcima / Guran, three-aisled basilica, ambo, Archeological Museum of Istria, Pula, reconstruction of the front parapet completed with newfound fragments

3. Marušićeva rekonstrukcija stražnjeg prsobrana ambona (1963.) / Reconstruction of the back parapet by B. Marušić (1963)

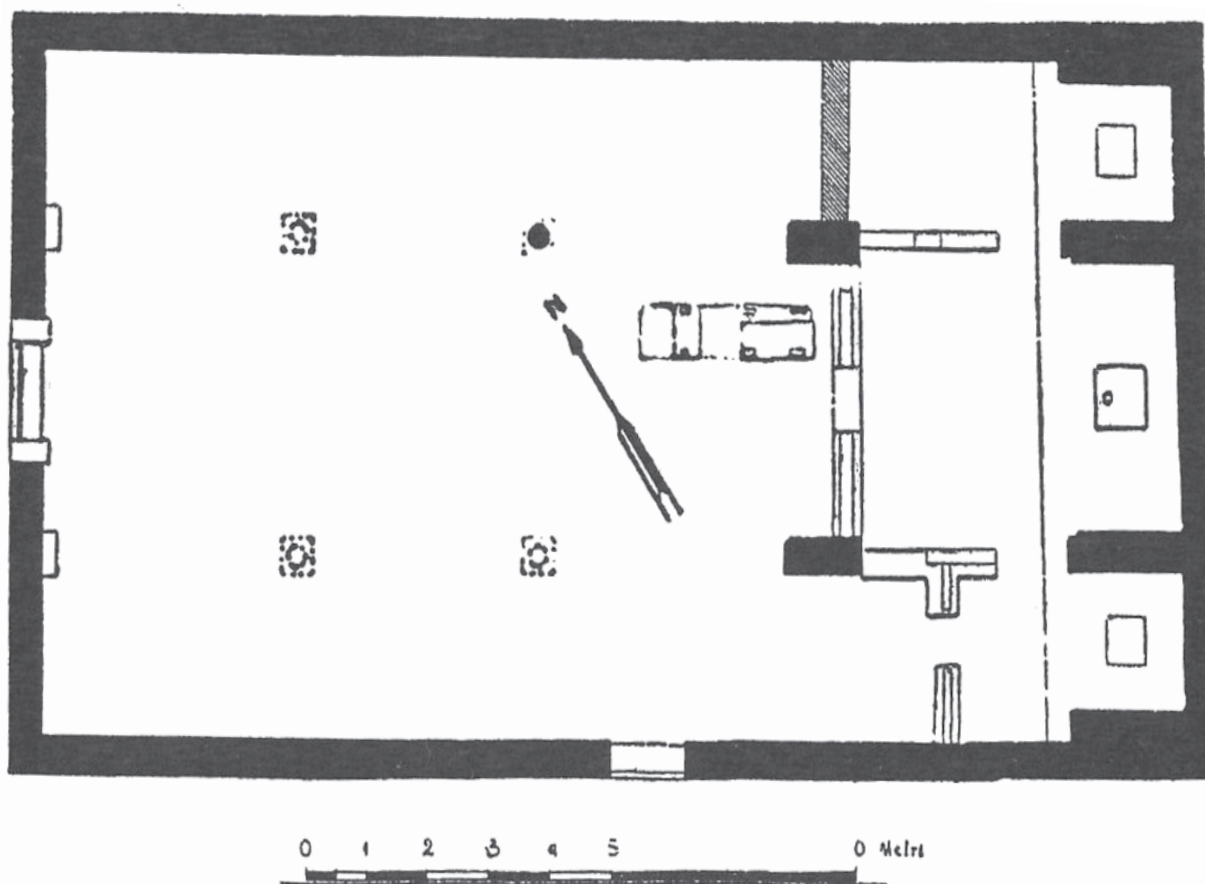

2. Guran, trobrodna bazilika, ambon, Arheološki muzej Istre, Pula, rekonstrukcija stražnjeg prsobrana dopunjena novopronađenim ulomkom / Guran, three-aisled basilica, ambo, Archeological Museum of Istria, Pula, reconstruction of the back parapet completed with newfound fragments

3), no to ipak ostaje u sferi hipoteze. Istraživač prepoznaje i još dva sastavna dijela guranskog ambona: jednu od pregradnih ploča te, moguće, jedan od stupova koji su nosili platformu.²

Taj je ambon dio liturgijskog namještaja trobrodne bazilike u Guranu pokraj Vodnjana u Istri. Na sjeveroistočnom rubu negdašnjeg naselja, sjeverozapadno od raskrižja Vodnjan–Marčana, smjestio se lokalitet Grope, na kojem se ističu ruševine crkve. Krajolik u kojem se ona smjestila poremećen je u jesen 1935. godine radovima na cesti između Vodnjana i Marčane. Iz ruševina srednjovjekovnog naselja, smještenog uz samu cestu, brala se kamena građa kao dobrodošli materijal. Nažalost, tom prilikom radnici su otkrili i odmah uništili ostatke građevine koja je kasnije prepoznata kao trobrodna bazilika, razvrgnuvši joj još uspravne zidove kako bi rastavljeno kamenje lakše inkorporirali u građu koja će postati nova cesta.³ Oni su bili jedini – prije izlaska nadležnih stručnjaka na teren – koji su još mogli vidjeti ostatke crkve u elevaciji, dva ili tri luka između srednjeg i bočnog (južnog?) broda. Iduće godine je u ime Arheološkog muzeja u Puli, M. Mirabella Roberti

4. Tlocrt bazilike u Guranu s ucrtanim položajem ambona (M. Mirabella Roberti, 1940.) / Ground-plan of the Gurana basilica with the position of ambo (M. Mirabella Roberti, 1940)

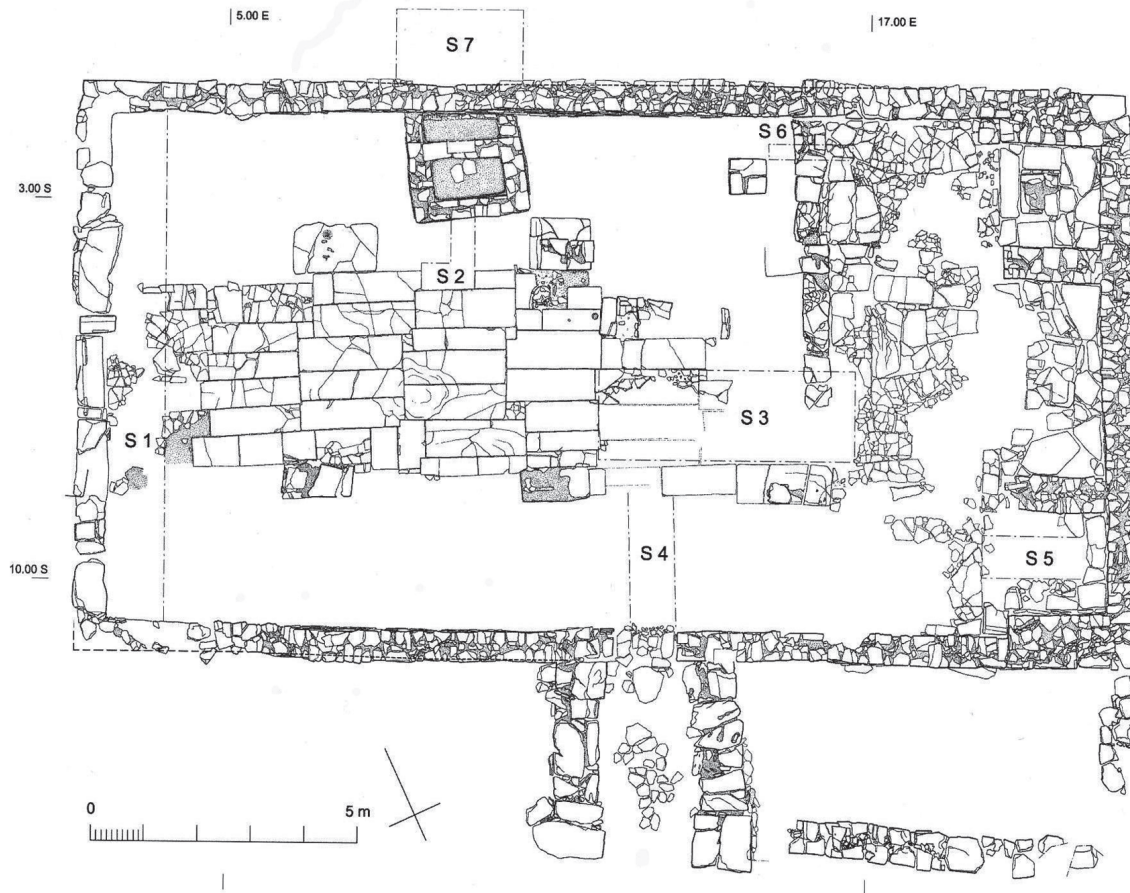
proveo arheološko istraživanje manjeg opsega, utvrdivši arhitektonski tip crkve i načinivši prvi tlocrt (sl. 4). Istovremeno je prezbiterij crkve oslobođen od kasnijih naslaga i raslinja, a novopronađeni ulomci liturgijskog namještaja i arhitektonske dekoracije djelomice su preneseni u lapidarij u Vodnjanu. Tom prilikom je Mirabella Roberti u središnjem brodu *in situ* zatekao dijelove baze ambona, čijoj je nadgradnji (točnije, ambonu u užem smislu) pripisao pronađene stupiće, dvije kamene ploče te ulomke kamenih zakrivljenih stijenki s ukrasom koji je opisao kao »*intrecci viminei e figurazioni d'uccelli*«.⁴

Pri obilasku nalazišta u rujnu 1948. godine, guranska je bazilika zatečena u ruševnom stanju, ponovno korištena kao kamenolom u periodu nakon 1936. godine. Iduće godine veći dio lapidarija u Vodnjanu prenesen je u Arheološki muzej u Puli, a s njim i dio guranske plastike.⁵ Arheološki muzej Istre u Puli proveo je pod vodstvom B. Marušića između 1955. i 1958. godine, s prekidima, revizijska istraživanja, a bazilika je još jednom temeljito očišćena i dijelom otkopana.⁶ Nova revizijska istraživanja provode se od 2002. godine.⁷ U tim su istraživanjima pronađena još tri

fragmenata ambona, koje ovom prigodom objavljujemo, pridružujući se tim malim prilogom čestitkama uz polustoljetni jubilej uglednoga časopisa.

O samoj trobrodnoj bazilici u Guranu raspravljalo se do našeg vremena ponajviše u okvirima poznate znanstvene diskusije koju su lansirali D. Dersceny i S. Steinmann-Brodbeck o kronologiji troapsidalnog tipa i njegovoj transmisiji na zapad i sjever Europe, potaknute iskopavanjima navodne Pribinine crkve u Zalavaru 1947. godine.⁸ Inače je ishodište arhitektonskog tipa bazilike u Guranu, s apsidama upisanim u začelje, B. Marušić vidio na Bliskom istoku šestoga stoljeća, odakle bi se ta forma postupno širila prema zapadu i sjeveru Europe.⁹ Guran bi u tom procesu bio veoma rana karika, budući da je Marušić cijeli korpus predromaničke kamene plastike iz bazilike, koji je pronašao, smatrao plodom jedne kampanje osuvremenjivanja liturgijskog prostora početkom 9. stoljeća. Podredio ga je dvama starijim nalazima, ulomku ranokršćanskog kapitela i ploče oltarne pregrade iz 6. stoljeća, s kojima je kronološki povezo izgradnju cijele bazilike. Dakle, dok je za Mirabella Robertija guranska crkva bila »*basilichetta*

5. Tlocrt bazilike u Guranu (M. Berti, I. Plan, D. Burnard, 2003.) / Ground-plan of the Gurana basilica (M. Berti, I. Plan, D. Burnard, 2003)

paleocristiana dell'VIII-IX sec.,¹⁰ za B. Marušića ona je nedvojbeno ranokršćanskog postanka, što se metodološki opravdava najstarijim datiranim nalazima u izostanku pisanih spomenika.¹¹ O vremenu gradnje crkve iskristaliziralo se više gledišta, koja se sva temelje na datiranju ulomaka predromaničke i ranokršćanske plastike pripisane opremi crkve.¹² Međutim, nova arheološka istraživanja (sl. 5) potvrdila su istovremenost arhitekture i skulpture,¹³ u svojoj ukupnosti nastalima u karolinškom periodu, dok je za sporadične antičke i kasnoantičke komade utvrđeno da je riječ o spolijama.¹⁴

Tijekom iskopavanja 2003. godine arheološki je utvrđen položaj i najvjerojatniji oblik ambona bazilike.¹⁵ Ambon je – zadirući u *quadratum populi* – bio postavljen u sjevernoj polovini glavnog broda, istočnim krajem tik uz prolaz na oltarnoj pregradi, a dužinom zauzimajući cijeli interkolumnij. Njegovu je bazu, kako smo vidjeli, još Mirabella Roberti posve dobro uočavao, a u vrijeme Marušićevih istraživanja pedesetih godina ona je gotovo posve nestala,¹⁶

zacijelo zbog spolijacije. Ambonu se pristupalo trima stepenicama postavljenim uz sjeverni stub glavnog broda; prikrivale su ih kose ploče u funkciji parapeta, na koje su se sa svake strane nadovezivale zakrivljene ploče prsobrana ambona, te dvije ravne ploče koje su sa zapada bile također zatvorene ravnom pločom.¹⁷

Drugi sastavni elementi konstrukcije ambona za sada nisu raspoznati; još predstoji identifikacija pilastara kojima su bile fiksirane pregradne ploče ambona (što dokazuju četvrtasti utori u bazi) među građom s lokaliteta; no, nema sumnje da će se unutar korpusa predromaničke plastike iz Gurana naići još na njihove ulomke. Naime, u pripisivanju funkcija pojedinim dijelovima fragmentiranih liturgijskih instalacija često se miješaju sastavni dijelovi ambona i oltarnih pregrada, bilo u jednom ili drugom smjeru, što justinijanski ambon iz Eufrazijane – čije su baze ograde stepeništa zapravo reutilizirani pluteji oltarne pregrade – vrlo lijepo pokazuje.¹⁸

U međuvremenu su nam najnovija istraživanja omogu-

6. Dvigrad, rekonstruirani plutej oltarne pregrade (foto: Z. Alajbeg) / Dvigrad, reconstruction of a chancel panel (photo: Z. Alajbeg)

7. Bale, Sv. Marija Velika, kapitel (foto: Z. Alajbeg) / Bale, Sv. Marija Velika, capital (photo: Z. Alajbeg)

ćila da nadopunimo dio prednjeg prsobrana ulomkom koji se precizno spaja s trokutastom prazninom donje desne kasete toga lica ambona. Ulomak i računalnu nadopunu rekonstrukcije objavljujemo ovdje (sl. 1–2). Riječ je prvo o ulomku na kojem je sačuvan lijevi čvor između troprutog romba i troprutog pereca; segment skulptorskim oblikovanjem posve odgovara svom ekvivalentu na uglu lijeve polovice prsobrana, na kojemu je klesar također u nešto zadebljanijem obliku izveo troprute trake obaju prožimajućih elemenata u njihovu širenju od središta petlje. Istovremeno, među novopronađenim ulomcima još jedan nadopunjuje prednji prsobran, zatvarajući ugao gornje desne kasete na istoj polovici prsobrana kojoj smo nadopunili rekonstrukciju prvim ulomkom. Stražnjem pak prsobranu ambona pridružuje se trokutasti rubni ulomak kojim se zatvara praznina jedne kasete, sa sačuvanom letvom i zaključkom romba dvoprutoga ornamenta.

Premda rijedak na Zapadu, ambon¹⁹ je kao element crkvenog interijera na istočnom Jadranu relativno čest, budući da je ovaj kraj jednako tako apsorbirao utjecaje Istoka i Egeja, gdje je ambon tijekom 6. stoljeća u uređenju sakralnog prostora, a poradi potreba liturgije, gotovo postao pravilo.²⁰ U sâmoj Istri on se po svemu sudeći javlja relativno kasno, od polovine 6. stoljeća pa sve do početka sljedećeg,²¹ pod utjecajem konstantinopolskih i, osobito, ravenatskih rješenja. Od dva temeljna tipa ambona razvijena na tlu Istre u kasnoj antici, onaj drugi,²² tzv. grčki tip ambona – poligonalna platforma s poligonalnim ili ovalnim prsobranom na nadgrađu, smještena u glavnom brodu s dvostrukim pristupom u obliku simetrično postavljenih stubišta koja, opremljena parapetima, prate uzdužno usmjerenje crkve – ostvario je tipološki kontinuitet i u ranom srednjem vijeku. I u dekoraciji osnovne plohe uočavamo kontinuitet, kao što se vidi na ambonu iz Gurana (ali i Pule, Zadra i drugdje).²³ Među kasnoantičkim primjerima svakako je najpoznatiji onaj iz Eufrazijane,²⁴ i sâm tipološki kompromis između ravenatskoga (raščlamba kasetama sa zoomornim prikazima) i »grčkoga« tipa.²⁵ Moguće je da je upravo porečki ambon bio jedan od predložaka iz kojih je derivirao onaj guranski. Naime, pokušaj podjele plohe prsobrana na kasete, kao dio kasnoantičke tradicije, vidljiv je i na drugim primjerima karolinškog doba, poput ambona iz Zadra. A autor ambona iz Gurana, »Majstor kapitela iz Bala«, i inače je vrlo sklon slijediti imperijalne porečke primjere.

Taj je majstor, kojemu je opus prilično dobro određen,²⁶ dobio ime po monumentalnom i najcjelovitijem svojem djelu, kapitelima kolonade crkve sv. Marije Velike kod Bala. Iako na prvi pogled djeluju ružni, nezgrapni, neprofinjeni, kapiteli iz Bala su zapravo fascinantni, i izraz su

jednog jakog ekspresionizma. Rađeni su očito po svim pravilima, kako tehničkim i tehnološkim, tako i dekorativno-stilskim. Uočava se na njima pravilno »čišćenje« bloka za dobivanje osnovne forme, kako lisnatog, tako i košarastog kapitela; dio stupa odvaja se od dekoriranog dijela nizom »prstenova«; gornja ploha lisnatih kapitela pokazuje obris kasnoantičkih modela s istaknutim kartušama po sredinama stranica itd.

U likovnom pogledu i stilskoj ekspresiji uočava se velik sumaran potez, razvučene forme koje prate oblik tijela kapitela. No, svi ti oblici su dobro naučeni oblici, tehnički pravilni, bez obzira na ponešto nezgrapnu izvedbu. To je vidljivo na praktički svakoj voluti, na svakoj – jednostavnoj i složenoj pletenici, na ažuriranju ptice u profilu koja ključa grozd ili list. Veliki potezi, nesnalaženje u prikazu drugih ptica, ne smiju nas u tom smislu zavaravati. Oni su rezultat prenošenja dekoracije tipične za jednu drugu podlogu – ravne plohe liturgijskog namještaja, na zaobljeni okvir kapitela. Tako preneseni daju nužno i drukčiji efekt.

Kapiteli u karolinško doba nisu bili čest klesarski zadatak. Kada se izuzmu serijski klesani kapiteli kao derivati korintskih modela (primjerice Höchst) i sve druge lošije izvedbe,²⁷ malo je na jednome mjestu toliko raznovrsnosti na samo dva tipa kapitela. Taj je majstor svakako zavrijedio da mu opus nazovemo po izvanserijskom djelu: »Majstor kapitela iz Bala«.

U postupku komparativnog izučavanja i kronoloških fiksiranja možemo poći od komparativne analize niza sličnih kapitela na širokom prostoru od Katalonije (Terassa) do Italije (Aosta, Sestino, S. Leo, itd.). No, više je razloga zašto to ne bi bilo produktivno. Naime, većina sličnih kapitela uglavnom i nije pouzdano datirana i doista nema nikakvih direktnih veza s Balama. Suprotno tomu, kapiteli iz Sv. Marije Velike mogu se povezati s liturgijskim namještajem crkve, i s liturgijskim namještajem na još nekoliko istarskih ranokarolinških crkava, upotpunjavajući opus »Majstora kapitela iz Bala«.

To nam se u ovom trenutku čini izuzetno važnim a tome su dva razloga. Ponajprije, još se nikada i nigdje nije uspjelo povezati klesarski opus Majstora ili radionice koja istovremeno kleše liturgijski namještaj i arhitektonsku skulpturu. Jedino je u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj kneževini, za »majstora koljanskog pluteja« utvrđeno da je, uz nekoliko oltarnih pregrada, autor i okvira vratiju crkve u Koljanima pokraj Vrlike.²⁸ U Balama je majstor klesao i svu arhitektonsku plastiku, od kapitela, potom imposta, pa sve do tranzena, sudjelujući dakle, u organizaciji gradilišta same crkve. To je nedvojbeno jedan novi, konkretan moment u razmatranju ranosrednjovjekovnih gradilišta izvan čisto teorijske rasprave.

8a-b. Dvigrad, oltarna pregrada (foto: Z. Alajbeg); Bale, Sv. Marija Velika, zabat oltarne pregrade / Dvigrad, chancel (photo: Z. Alajbeg); Bale, Sv. Marija Velika, gable of the chancel

S obzirom na to da na ovome mjestu nema dovoljno prostora za iscrpne analize cjelokupne skulpture,²⁹ ovdje će odabrani primjeri poslužiti samo da dokažemo kako je »Majstor kapitela iz Bala« moguće i član graditeljskog tima. To je važno ustanoviti za daljnje razumijevanje problema kontinuiteta kasne antike u karolinškom dobu.

Osnovna je karakteristika rada našeg majstora široko i rahlo postavljanje motiva te meko zaobljeno klesanje. Te karakteristike susrećemo ne samo na dijelu liturgijskog namještaja Sv. Marije Velike već i na nekoliko drugih istarskih crkava, koje su pak sve nastale u ranom periodu karolinškog prodora u Istru. Inače je važno naglasiti da je način obrade plohe i motiva, način klesanja koji prepoznajemo kod »Majstora kapitela« relativno rijedak i posve suprotan uobi-

9. Bale, Sv. Marija Velika, impost bifore (foto: Z. Alajbeg) / Bale, Sv. Marija Velika, impost-capital (photo: Z. Alajbeg)

čajenom oštrom rezu na predromaničkoj skulpturi Istre, u kojima je presjek pletera u obliku slova »V«. Kada se tome doda učestalije korištenje pojedinih specifičnih motiva i njihovih kombinacija, način tretiranja pojedinih detalja, s priličnom se sigurnošću može opusu majstora pripisati određeni broj skulptura.

Očitija je povezanost kapitela iz Bala s liturgijskim namještajem crkve sv. Sofije u Dvigradu. Na jednom pluteju oltarne pregrade, rekonstruiranom od nekoliko ulomaka, proteže se mreža učvorenih troprutih kružnica presijecanih rombovima (sl. 6). Vrlo je karakteristično opet vrlo rahlo postavljanje motiva s puno slobodne pozadine, potpuno suprotno od uzusa skulpture karolinškog doba kojoj je jedna od glavnih osobitosti *horror vacui*. A upravo ta vidljiva pozadina odlikuje djela »Majstora kapitela iz Bala«. No, mnogo je rječitiji jedan detalj. Naime, troprute trake koje čine rombove po plohi pluteja u sva četiri ugla završavaju malom volutom, prelomljenom poput koljena, umjesto da, kao što je to vrlo uobičajeno u svoj pleternoj skulpturi, čine beskrajni kontinuirani preplet bez početka i dovršetka. A upravo identičan završetak rombova nalazimo u uglovima jedne stranice košarastog kapitela s pticama iz Bala (sl. 7).³⁰

Ta veza između Dvigrada i Bala pokazuje se eksplicitno i u drugim dijelovima liturgijskog namještaja. Dovoljno je usporediti gornje zone oltarne pregrade, zabate obiju crkava, da se otkrije na prvi pogled (sl. 8a–b). Oba zabata imaju posve identičnu organizaciju kompozicije. Kuke na vanjskom obodu su niske i mesnate i potpuno identične u

oba slučaja. Jednako vrijedi za astragal koji vanjski pojas s kukama dijeli od središnjeg polja trokutastog zabata. On je vrlo specifičan, masivan i vrlo plastičan, gotovo poput štapa. Jednako su identično klesani križevi proširenih završetaka krakova na oba zabata, kao i pletenice na donjem lučnom obodu. Jedina je varijacija u motivima koji flankiraju centralno postavljenu križ, ali je u oba slučaja riječ o vegetabilnim stiliziranim motivima, umjesto uobičajenih ptica. Nesumnjivo je ista ruka klesala oba zabata, a onda i cijelu pregradu.

Majstor je posve sigurno izradio i liturgijski namještaj velike bazilike u Guranu pokraj Vodnjana. Uzmimo za primjer samo dijelove ambona te crkve (sl. 1, 2), na kojima se opet pokazuje fino meko klesanje, ostavljanje puno slobodne pozadine, izbor karakterističnih motiva učvorenih polukrugova i rombova, korištenje motiva užeta kao na kapitelima iz Bala. No, na dijelu ambona prikazane su i dvije golubice u profilu, s karakterističnim naglašenim kandžama, i jako zaobljenim prijelazom iz vrata u trbuh. Upravo istu pticu, uz naravno motiv užeta i jednake preplete polukrugova nalazimo na jednom impostu bifore u Balama (sl. 9). Impost je dakako arhitektonska skulptura, što sada nedvojbeno upućuje na činjenicu da majstor (radionica) sudjeluje i u gradnji crkve sv. Marije Velike.

Kada na temelju samo ovih nekoliko primjera ustanovimo gdje je sve radio »Majstor kapitela iz Bala«, odmah u oči upada da je u svim slučajevima riječ o crkvama na najvažnijim karolinškim položajima u Istri: Sv. Marija Velika kod Bala, Dvigrad, Guran.³¹ Njima valja pridodati i

10. Šijana, oltarna pregrada (foto: Z. Alajbeg) / Šijana, chancel (photo: Z. Alajbeg)

novigradsku katedralu, gdje se uz druge klesare pojavljuje i skulptura ove klesarske radionice, te Sv. Tomu kod Rovinja i Šijanu pokraj Pule.³² Pri tomu je važno istaknuti nekoliko činjenica: Novigrad je sijelo istarskoga *duxa* i istarskoga biskupa, dakle najvažnije karolinško uporište u Istri. Castrumi Dvigrad i Bale, baš kao i Guran pa i Šijana pokraj Pule na vertikali su koja prati rimsku cestu i istarski poluotok dijeli na bizantski obalni pojas i unutrašnjost Istre, a samostan sv. Marije Velike kod Bala, uz same Bale i Sv. Tomu kod Rovinja su na potezu koji Istru dijeli horizontalno i kontrolira vitalne kopnene i pomorske putove.

Sve navedene crkve pri tomu pripadaju prvom valu izgradnje nakon karolinške okupacije Istre. Gotovo sve tipološki se oslanjaju na modele poznate u središnjim zonama karolinškog carstva, prethodno potpuno nepoznate u Istri. Tako je novigradska katedrala svojim produženim korom bliska crkvama velikih centara carstva, a svojom kriptom imitira akvilejski uzor.³³ Župna crkva u Balama pripada tipu jednobrodnih crkava s tri apside kojem je najveća koncentracija u prostoru sjeverne Italije i južne Švicarske.³⁴ Sv. Sofija u Dvigradu pak pripada istom tipu, ali s tri apside upisane u ravni začelni zid,³⁵ dok je bazilika u Guranu samo trobrodna monumentalna verzija istog tipa.³⁶ Sv. Toma kod

Rovinja pak pripada tipu jednobrodne crkve s tri apside na kraku transepta, i bliska je opet sjevernotalijanskim i švicarskim primjerima.³⁷

Uočljivo je dakle da je »Majstor kapitela iz Bala« klesao liturgijski namještaj (ili samo sudjelovao u dijelu izvedbe kao u Novigradu) na crkvama novih tipoloških osobitosti za Istru, na crkvama importiranih modela. Među svima, jedino crkva sv. Marije Velike kod Bala pripada jednom klasičnom, u Istri odavno poznatom tipu – trobrodna bazilika s tri poligonalne apside. I jedino je u toj crkvi »Majstor kapitela iz Bala« klesao i arhitektonsku skulpturu. Jedino Sv. Marija Velika pripada tradicijskom tipu arhitekture. A oba su tipa kapitela iz te crkve također proistekli iz lokalnih kasnoantičkih i ranobizantskih modela.³⁸

Nije li to onda još jedan argument u prilog razmišljanju da je »Majstor kapitela iz Bala« majstor (radionica) koji izrasta na istarskoj kasnoantičkoj baštini, i nije li to onda još jedan prilog tezi da je on sudjelovao i u timu graditelja crkve? Jedino se, naime, u ovom slučaju posve eksplicite, u velikom broju karolinških inovacija, iskazuje kontinuitet kasnoantičke tradicije u doba nove morfologije i novog stila.

Oltarnoj ogradi iz Dvigrada vrlo je slična, pogotovo u

11a-b. Bale, Sv. Marija Velika, kapitel oltarne pregrade; Sv. Toma kod Rovinja, kapitel oltarne pregrade (foto: Z. Alajbeg) / Bale, Sv. Marija Velika, chancel capital; Sv. Toma near Rovinj, chancel capital (photo: Z. Alajbeg)

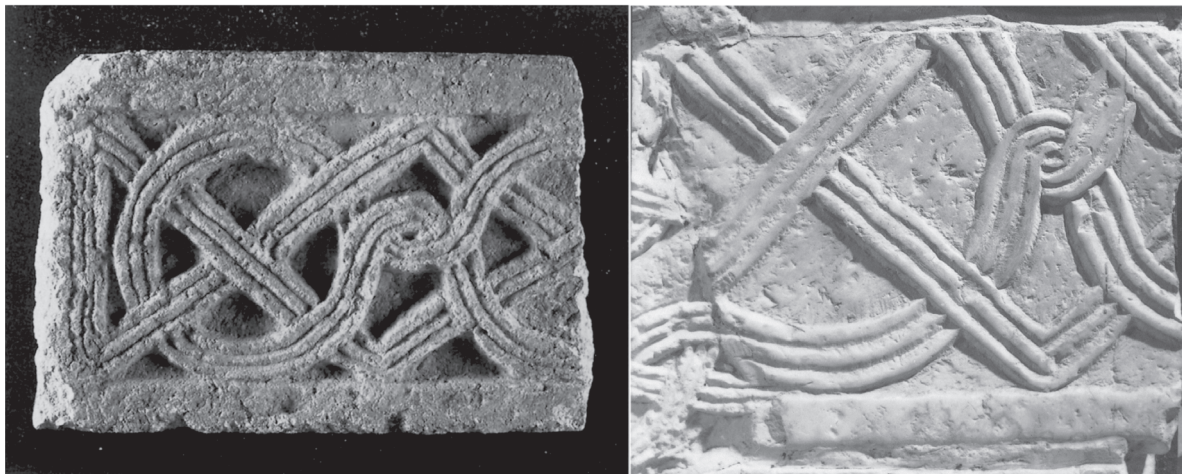
svom donjem dijelu oltarna pregrada iz Sv. Lovre u Šijani³⁹ u južnoj Istri (sl. 10). Oba su pilastra koji nose stupiće gotovo identično dekorirani, jedan učvorenim krugovima i rombovima, drugi nizom prepletenih osmica. I u načinu izvedbe, mekom klesanju, praznoj pozadini ogleda se bliskost obaju primjera. Nažalost, u Šijani je zabat oltarne ograde naknadno izmijenjen pa ne raspoložemo onim izvornim za komparaciju. Što se tiče kapitela, ovi u Dvigradu su doista jedinstveni, bez drugih danas nam poznatih paralela. No, kao takvi mogli bi biti i još jedna »igra« majstora kapitela iz Bala. U tom smjeru upućuju prazni prostori koji se uvlače između tijela kapitela i voluta, na isti način kako je ažuriran jedan od kapitela kolonade Sv. Marije Velike.

No, kapiteli iz Šijane dosta su slični kapitelima oltarne pregrade i stupića oltara Sv. Marije Velike, premda ne posve identični (sl. 11a). Međutim, identični se nalaze na jednom drugom lokalitetu, Sv. Tomi kod Rovinja (sl. 11b), na kojem nailazimo i na mnoge druge istovjetne dijelove oltarne pregrade.⁴⁰ To vrijedi za pilastre s jednakim načinom izvedbe učvorenih krugova s rombovima koji su identični onima iz Šijane (sl. 10), Dvigrada (sl. 6) i Bala (sl. 12a–b), ali i za dosta neuobičajenu kompoziciju arhitrava oltarne

ograde kao u Šijani (sl. 10), i Novigradu (sl. 13 a–b). Inače, ukrašavanje samo jednim nizom kuka prilično je neuobičajeno. Uglavnom se plohe dijele na dvije ili tri zone s kukama na vrhu, a ispod neki geometrijski pleterni motiv i eventualno natpis. Takva dekoracija je vrlo specifična, a nije naodmet napomenuti kako su motivi predimenzionirani, »rađeni u velikim potezima«.

Novigradska skulptura, koja inače nije homogena,⁴¹ povezuje se s liturgijskim namještajem iz Sv. Tome u svim segmentima. Među ostalim su upečatljivi identični pilastri jednostavno profilirane dekoracije (sl. 14 a–b) po uzoru na kasnoantičku skulpturu.⁴²

Na istarskom tlu, povijesni okvir ovakvom likovnom jeziku odredilo je franačko osvajanje (oko 788. godine) i nagla izmjena političkog i ekonomskog sistema, o čemu najrječitije svjedoče stranice Rižanskoga placita.⁴³ U neposrednoj blizini Cividalea, nekada langobardskog pokrajinskog središta, a sada, u nemirnome vremenu, istaknutog uporišta mlade karolinške države, kojemu je gravitirao, među istarskim gradovima jedino Novigrad izlazi na povijesnu pozornicu na izmaku 8. stoljeća kao zalag stabilnosti – iz perspektive Karolingâ – unutar potencijalno veoma razjedinjena poluotoka. Jer, prisjetimo se: episkopalni gra-

12a-b. Sv. Toma kod Rovinja, pilastar oltarne pregrade (foto: Z. Alajbeg); Bale, župna crkva, kript, ulomak pilastra oltarne pregrade (foto: Ž. Bačić) / Sv. Toma near Rovinj, chancel pier (photo: Z. Alajbeg); Bale, parish church, crypt, fragment of a chancel pier (photo: Ž. Bačić)

dovi drevnog urbaniteta rasprostrti uzduž zapadne istarske obale, zadojeni bizantskim tradicijama, nisu u dugoročnim planovima novih vladara mogli značiti pouzdan temelj novoga sustava, posebice imajući u vidu i sve osjetnije slavensko prisustvo u zaleđu. Ipak, u doticaju s Francima nisu ni oni ostali posve imuni: nova, franačka vlast i akvilejska crkvena jurisdikcija nakon koncila u Mantovi 827. godine zahtijevale su znatne arhitektonske modifikacije sakralnog prostora, kako bi ga se prilagodilo novoj liturgiji. Tako je u to vrijeme sjeverna crkva katedralnog kompleksa u Poreču dobila novo svetište s tri apside upisane u začelni zid crkve.⁴⁴ Taj se proces u načelu po istarskom poluotoku posvuda jednako očituje, napose nakon mantovanskog koncila. Prije njega jedino je novigradska biskupija bila karolinška enklava u Istri, podložna akvilejskom patrijarhu i umetnuta u stari kasnoantičko-bizantski sustav istarskih crkvenih dijeceza.⁴⁵ Difuzija karolinškog utjecaja na poluotoku prije 827. godine vršila se indirektno, preko mreže strateški pozicioniranih samostana poput Sv. Marije Velike kod Bala,⁴⁶ Sv. Andrije na otočiću kod Rovinja⁴⁷ ili Sv. Mihovila pod zemljom koji su – praćeni kaštelima (Dvigrad, Bale, možda Vodnjan) te izvangradskim crkvama – tvorili sve jasnije razaznatljivu vertikalu što je prateći staru rimsku cestu podijelila poluotok na zapadni, romanski, i istočni, slavenski dio, otprilike na liniji Rovinj-Bale.⁴⁸ Istraživanjima vršenima posljednjih godina sve reljefnije se ocrtava važnost ruralnih crkava – ne uvijek samostanskih – u ovom procesu.⁴⁹ Među njima je najomiljenije tipološko rješenje upravo troapsidno svetište upisano u začelni zid crkve, bilo da je riječ o višebrodnim ili dvoranskim crkvama; u potonjem, mnogo brojnijem slučaju, riječ je o osobitom istarskom re-

gionalnom tipu.⁵⁰ Takvi plaševi crkava oprimjeruju karolinški utjecaj u crkvenoj arhitekturi Istre. U skulpturi, pak, on je inovativniji, kreativniji, premda i u toj sferi poseže za starijim rješenjima kasnoantičke tradicije, gradeći sveudilj oko ideologema *Renovatio imperii*.

Tako je u trobrodnoj bazilici sv. Marije Velike kod Bala majstor-klesar, autor ambona iz trobrodne bazilike u Guranu, izrađujući kapitele za kolonadu novopodignute samostanske crkve, potkraj 8. stoljeća baštinio dva tipa kasnoantičkog utjecaja. Onaj prvi, generalniji, očituje se na tipu dvoznoskih kapitela glatkih listova, koji su nastali ugledanjem na korinthske kapitele. Drugi tip kapitela iz Bala otkriva mnogo direktniji – vjerojatno i programatski premeditiran u duhu karolinške obnove – utjecaj kasnoantičkih rješenja Justinijanovog vremena. Riječ je o košarastim kapitelima dekoriranim pleternim ornamentom u plitkom reljefu, koji su derivirali izravno iz prestižnih modela Eufrazijeva kompleksa iz sredine 6. st. u nedalekom Poreču. Justinijanska plastika tako se raskriva kao jedan od formativnih utjecaja na ranosrednjovjekovni korpus skulpture, omogućujući da se gotovo korak po korak prati proces transformacije oblika u kamenu kroz vrijeme.⁵¹ Tomu valja dodati i dekoraciju ambona iz Gurana, koja potječe iz kasnoantičke tradicije, kao i primjerice dekoracije pilastara s jednostavnom profilacijom »na ukladu«. Majstor kapitela iz Bala tako se potvrđuje kao nositelj tradicija, u duhu karolinške obnove.

13a-b. Sv. Toma kod Rovinja, ulomak arhitrava oltarne pregrade (foto: I. Matejčić); Novigrad, katedrala, ulomak arhitrava oltarne pregrade / Sv. Toma near Rovinj, fragment of chancel architrave (photo: I. Matejčić); Novigrad, cathedral, fragment of chancel architrave

BILJEŠKE

1 Inv. br. S 175, S 169. *Usp. Hrvati i Karolinzi*. Katalog, (ur.) A. Milošević, Split, 2000, str. 40–41, kat. br. I, 29 (M. JURKOVIĆ).

2 B. MARUŠIĆ, *Dva spomenika ranosrednjovjekovne arhitekture u Guranu kod Vodnjana*, »Starohrvatska prosvjeta« ser. III, 8–9, Zagreb, 1963, str. 124, 126, Nr. 12 (Inv. br. S 347, T. IV, 1) i Nr. 13 (Inv. br. S 297, T. IV, 2).

3 M. MIRABELLA ROBERTI, *Notiziario archeologico (1935–1936)*, »Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria«, LIII, vol. XLVII, Pola, 1936, str. 292; M. MIRABELLA ROBERTI, *Notiziario archeologico (1937–1938–1939)*, »Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria«, LV, vol. L, Pola, 1938 [1940], str. 239–241; B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 122.

4 M. MIRABELLA ROBERTI, n. dj. (3), str. 240 i sl. 6. Svoj prijedlog rekonstrukcije izvornog stanja ambona autor je unio u priloženi tlocrt.

5 B. MARUŠIĆ, *Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1947–1955*, »Starohrvatska prosvjeta«, ser. III, 6, Zagreb, 1958, str. 215; B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 122. Vidi i B. MARUŠIĆ, *Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1956–1958*, u istom svesku časopisa.

6 B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 122.

7 Istraživanje provodi Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu u suradnji sa Sveučilištem u Ženevi, Konzervatorskim uredom Ministarstva kulture u Puli te Service cantonal d'archéologie de Genève.

8 D. DERSCENY, *L'église de Pribina à Zalavar*, »Études Slaves et Roumaines«, I/2, Budapest, 1948, str. 85–100; S. STEINMANN-BRODTBECK, *Herkunft und Verbreitung des Dreiapsidenchores*, »Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte«, I, 2, Basel, 1939, str. 73–74; Lj. KARAMAN, *A propos de l'église de Pribina à Blatnograd – ville de Balaton*, »Archaeologia Iugoslavica« I, Beograd, 1954, str. 91–96. Kasnije se ipak poka-

zalo da je »Pribinina crkva« zapravo tek treća graditeljska faza na lokalitetu, ne ranija od 11. stoljeća. *Usp. pregled mišljenja s ostalom starijom literaturom* u: B. MARUŠIĆ, *Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom*, »Histria Archaeologica«, 5, 1–2, Pula, 1974, str. 7–94 i B. MARUŠIĆ, *Il gruppo istriano dei monumenti di architettura sacra con abside inscritta*, »Atti del Centro di Ricerche Storiche – Rovigno«, VIII, Trieste – Rovigno, 1977–1978, str. 41–42.

9 *Usp. npr.* B. MARUŠIĆ, n. dj. (8) (Istarska grupa spomenika), str. 61–63.

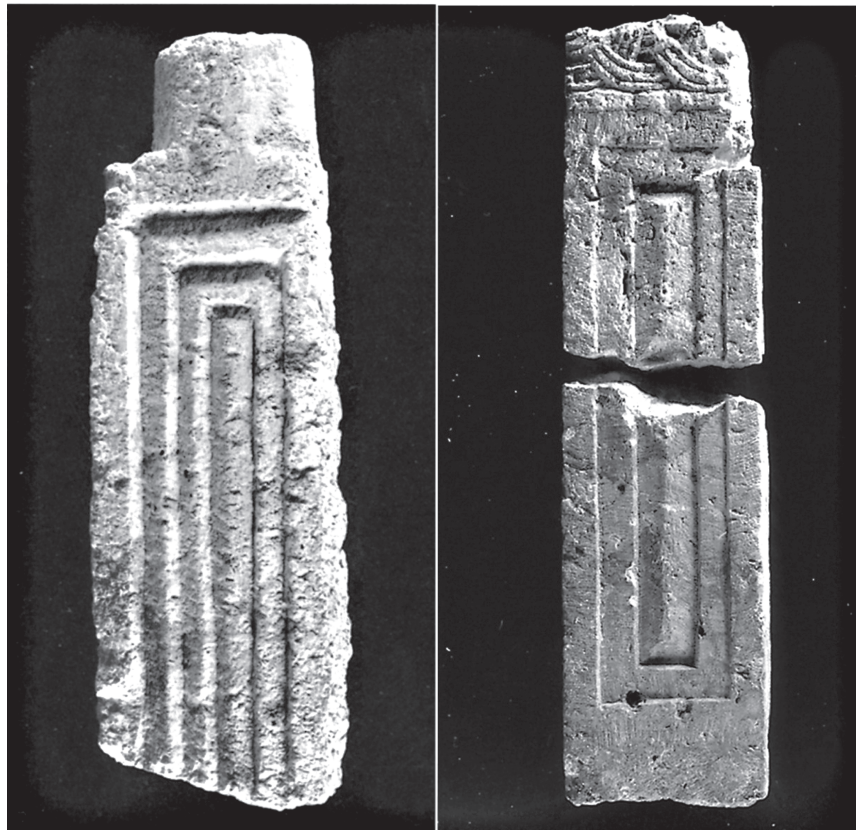
10 M. MIRABELLA ROBERTI, n. dj. (3), str. 239.

11 Ipak, pronađen je antički natpis sa spomenom imena Modius ugrađen u začelni zid središnje apside. *Ibid.*, str. 240.

12 *Usp. sažetak ranijih mišljenja* u: J. TERRIER, M. JURKOVIĆ, I. MATEJČIĆ, *Un nouveau programme de recherche en Croatie: la première campagne de fouilles sur le site de basilique chrétienne de Guran (Istrie)*, »Genava«, n.s., t. LI, Genève, 2003, str. 310.

13 J. TERRIER, M. JURKOVIĆ, I. MATEJČIĆ, *La basilique à trois nefs de Guran en Istrie : première campagne de fouilles*, »Hor-tus Artium Medievalium«, 9, Zagreb – Motovun, 2003, str. 437. *Usp. također:* ISTI, *La première campagne de fouilles réalisées sur la basilique à trois nefs de Guran en Istrie*, »Jahresbericht 2002, Schweizerisch-Liechtensteinische Stiftung für archäologische Forschungen im Ausland«, Zürich, 2003, str. 101. *Usp. suprotno gledište:* A. R. CARLET, *La chiesa di S. Maria a Muggia Vecchia. Una nuova proposta di datazione*, »Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria«, XCVII (XLV n. s.), Trieste, 1997, str. 181–184 sa zalaganjem za dataciju guranske bazilike u kasnosrednjovjekovni period, što će, osobito s obzirom na bogate nalaze predromaničke skulpture, biti teško prihvatiti.

14 J. TERRIER, M. JURKOVIĆ, I. MATEJČIĆ, *La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie): seconde campagne de fouilles archéologiques*, »Jahresbericht 2003, Schweizerisch-Liechtensteinische Stiftung für archäologische Forschungen im Ausland«, Zürich, 2004, str. 107–108, 110–112; ISTI, *La basilique à trois nefs, l'église Saint-*

14a-b. Sv. Toma kod Rovinja, pilastar oltarne pregrade; Novigrad, katedrala, pilastar oltarne pregrade (foto: Z. Alajbeg) / Sv. Toma near Rovinj, chancel pier; Novigrad, cathedral, chancel pier (photo: Z. Alajbeg)

Simon et l'ancienne agglomération de Guran en Istrie (Croatie): troisième campagne de fouilles archéologiques, »Hortus Artium Medievalium«, 11, Zagreb – Motovun, 2005, str. 325–342; ISTI, *Les fouilles archéologiques de Guran en Istrie (Croatie) en 2003 et 2004*, »Genava«, n.s., t. LIII, Genève, 2005, str. 315–318; ISTI, *La troisième campagne de fouilles archéologiques réalisée en 2004 sur la basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie)*, »Jahresbericht 2004, Schweizerisch-Liechtensteinische Stiftung für archäologische Forschungen im Ausland«, Zürich, 2005, str. 174–177; ISTI, *Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Quatrième campagne de fouilles archéologiques*, »Hortus Artium Medievalium«, 12, Zagreb – Motovun, 2006, str. 253–270; ISTI, *Les sites de l'église Saint-Simon, de la basilique à trois nefs, de l'agglomération de Guran et de l'église Sainte-Cécile en Istrie (Croatie). Cinquième campagne de fouilles archéologiques*, »Hortus Artium Medievalium«, 13/2, Zagreb – Motovun, 2007, str. 393–409.

15 J. TERRIER, M. JURKOVIĆ, I. MATEJČIĆ, *La basilique à trois nefs, l'église Saint-Simon et l'ancien village de Guran en Istrie (Croatie): seconde campagne de fouilles archéologiques*, »Hortus Artium Medievalium«, 10, Zagreb – Motovun, 2004, str. 273. Usp. također: P. CHEVALIER, *Ecclesiae Dalmatiae. L'architecture paléochrétienne de la province romaine de Dalmatie (IVe-VIIe S.) en dehors de la capitale, Salona. Tome 2 - Illustrations et conclusions*, Rome – Split, 1996 (Collection de l'École française de Rome, 194/2), str. 156-157.

16 Dvije su se stepenice još nalazile *in situ* – usp. B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 124 i sl. 5.

17 B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 124; *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, (ur.) A. Milošević, Split 2000, 39–41, kat. br. I, 28 i I, 29 (M. JURKOVIĆ).

18 P. CHEVALIER, *L'ambon à Poreč et en Istrie*, »Hortus Artium Medievalium«, 1, Zagreb – Motovun, 1995, str. 126–130. Usp. također: P. CHEVALIER, *Les installations liturgiques des églises d'Istrie du Ve au VIIe siècle*, »Hortus Artium Medievalium«, 5, Zagreb – Motovun, 1999, str. 110. Usp. također: J. JELIČIĆ-RADONIĆ, *Liturgical Installations in the Roman Province of Dalmatia*, »Hortus Artium Medievalium«, 5, Zagreb – Motovun, 1999, str. 140–142.

19 Ambone, u: *Enciclopedia dell'arte medievale*, vol. I, Roma, 1991, str. 491–495.

20 J.-P. SODINI, *La sculpture architecturale à l'époque paléochrétienne en Illyricum*, u: »Actes du 10e Congrès international d'archéologie chrétienne«, vol. I, Thessalonika – Vatican, 1984, str. 207–298, posebno 290–297; J.-P. SODINI, K. KOLOKOTSAS, *Aliki II, La basilique double*, »Études Thasiennes«, X, Athènes, 1984, str. 102–120.

21 P. CHEVALIER, n. dj. (18) (Les installations liturgiques), str. 110.

22 Prvi tip su amboni kojima se pristupalo stubištem iz nekog od

- uglova oltarne pregrade; bio je, dakle, dostupan samo iz svetišta. Ibid., str. 111.
- 23 Usp. npr. N. JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, u: *Arhitektura, skulptura i epigrafika karolinškog doba u Hrvatskoj*, Split, 2001, str. 38–39; I. PETRICIOLI, *Predromanički ambon zadarske katedrale i srodna skulptura*, u: *Starohrvatska spomenička baština*, u: *Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*. Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 6–8. listopada 1992, (ur.) M. Jurković, T. Lukšić, Zagreb, 1996, str. 209–214. Usp. također: I. PETRICIOLI, *Ulomci ranosrednjovjekovnog ambona zadarske katedrale*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, 12–13, Zagreb, 1988–1989 (Milanu Prelogu u spomen), str. 25–26.
- 24 P. CHEVALIER, n. dj. (18) (L'ambon), str. 126–133.
- 25 P. CHEVALIER, n. dj. (18) (Les installations liturgiques), str. 111. Usp. također: P. CHEVALIER, M.-P. FLÈCHE-MOURGUES, *Forme et fonction: la tradition dans le décor architectural et le mobilier liturgique de l'église aux époques paléochrétienne, paléobyzantine et préromane en Istrie et sur la côte dalmate*, u: *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije*, (ur.) N. Kudiš, M. Vicelja, Rijeka, 1993, str. 155, 160 i Pl. III.
- 26 M. JURKOVIĆ, *Le »Maître des chapiteaux de Bale«*, »Hortus Artium Medievalium«, 8, Zagreb – Motovun, 2002, str. 349–360 i M. JURKOVIĆ, *Les chapiteaux de Sveta Marija Velika pres de Bale (Istrie): la tradition de l'antiquité tardive a l'époque carolingienne*, u: »Studiola in honorem Noël Duval. Mélanges d'Antiquité Tardive, Bibliothèque de l'Antiquité Tardive« 5, (ur.) C. Balmelle, P. Chevalier, G. Ripoll, Turnhout, 2004, str. 165–174.
- 27 R. MEYER, *Frühmittelalterliche Kapitelle und Kämpfer in Deutschland. Typus – Technik – Stil*, Berlin, 1997, Bd. 1, str. 152–159, Bd. 2, str. 659–661.
- 28 N. JAKŠIĆ, *Majstor koljanskog pluteja*, u: *Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka*, Izdanja HAD-a 8, Split, 1984, str. 243–252.
- 29 Za cjelovitiju detaljniju analizu njegova opusa vidi : M. JURKOVIĆ, n. dj. (26) (Le »Maître«), str. 349–360.
- 30 M. JURKOVIĆ, *Le complexe monastique de S. Maria près de Bale en Istrie (Croatie)*, u: *Académie des inscriptions et belles lettres, Comptes rendus des séances de l'année 1999*, Paris, 1999, str. 1006, sl. 3.
- 31 Treba dodati i skulpturu župne crkve u Balama. Vidi: M. JURKOVIĆ, n. dj. (26) (Le »Maître«).
- 32 M. JURKOVIĆ, n. dj. (26) (Le »Maître«).
- 33 O crkvi i kriпти vidi u: *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, str. 42–46, kat. br. I, 31 (I. MATEJČIĆ). Vidi i talijansku verziju teksta u: *Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi*. Catalogo della mostra, a cura di C. Bertelli, G.-P. Brogiolo, M. Jurković, I. Matejčić, A. Milošević, C. Stella, Brescia, 2001, str. 344–345, kat. br. IV, 13 (I. MATEJČIĆ).
- 34 I. MATEJČIĆ, *Tri priloga za prof. Petriciolija*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 36, Split, 1996. (Petriciolijev zbornik II), str. 133–139.
- 35 B. MARUŠIĆ, *Kompleks bazilike sv. Sofije u Dvogradu*, »Hrvatska Archaologica«, II, 2, Pula, 1971.
- 36 B. MARUŠIĆ, n. dj. (2), str. 121–149.
- 37 I. MATEJČIĆ, *Dvije crkve*, Rijeka – Rovinj, 1997.
- 38 M. JURKOVIĆ, n. dj. (26) (Les chapiteaux).
- 39 B. MARUŠIĆ, *Istra u ranom srednjem vijeku*, Pula, 1960, str. 26; *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, 72, kat. br. I, 64 (Ž. UJČIĆ); *Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi*, str. 350, kat. br. IV, 29 (Ž. UJČIĆ).
- 40 To je već uočio I. MATEJČIĆ, u: *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, 69, kat. br. I, 57; usp. također: *Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi*, str. 349–350, kat. br. IV, 28 (I. MATEJČIĆ).
- 41 Za radionicu vezanu uz Cividale vidi M. JURKOVIĆ, *Il ciborio di Novigrad (Cittanova d'Istria)*, »Hortus Artium Medievalium«, 1, Zagreb – Motovun 1995, str. 141–149; za onu s mogućim vezama prema Rimu vidi *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, 48, kat. br. I, 36 (I. MATEJČIĆ).
- 42 To je istražujući oba lokaliteta dobro uvidio I. MATEJČIĆ, u: *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, 50, kat. br. I, 38 (Novigrad) i 70, kat. br. I, 59 (Sv. Toma).
- 43 Usp. npr. A. PETRANOVIĆ, A. MARGETIĆ, *Il Placito del Risano*, »Atti del Centro di Ricerche Storiche –Rovigno«, XIV, Trieste – Rovigno, 1983–1984, str. 55–75.
- 44 *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, 56, kat. br. I, 45 (I. MATEJČIĆ). Usp. također: M. JURKOVIĆ, *Arhitektura karolinškog doba u Hrvatskoj*, Split, 2001, str. 10 i d.
- 45 Usp. M. JURKOVIĆ, *Novigrad Istarski između 7. i 12. stoljeća*, Split, 1996.
- 46 *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, str. 16–19, kat. br. I, 5 (M. JURKOVIĆ).
- 47 *Hrvati i Karolinzi*. Katalog, str. 66–67, kat. br. I, 56 (I. MATEJČIĆ).
- 48 M. JURKOVIĆ, n. dj. (45), str. 10.
- 49 Fenomen je analiziran i na redovitom XIV. godišnjem kolokviju Međunarodnoga istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek »Ruralne crkve i stvaranje srednjovjekovnog pejzaža«, Motovun, 7–10. lipnja 2007.
- 50 B. MARUŠIĆ, n. dj. (8) (Istarska grupa spomenika), str. 7–94. Usp. također M. JURKOVIĆ, n. dj. (45), str. 14.
- 51 M. JURKOVIĆ, *Problemi periodizacije predromaničke skulpture u Istri*, Izdanja HAD-a 18, Zagreb, 1997, str. 265–274. Usp. također: M. JURKOVIĆ, n. dj. (45), str. 16–17.

*Summary**Miljenko Jurković, Iva Marić, Ivan Basić**New Fragments of the Ambo from Guran. A Contribution to the opus of the »Master of the Capitals from Bale«*

Three fragments of an ambo, found during the recent Swiss-Croatian campaigns of archaeological research of the three-aisled basilica in Guran near Vodnjan, can be added to the plaques of the ambo that were found during archaeological excavations from 1936 to 1958. Two of the recently found fragments belong to the front, and one to the back side of the ambo.

The reconstruction of the ambo from Guran, together with the liturgical installations from the churches in Dvigrad, Šijana, St. Thomas near Rovinj and Novigrad belong to the opus of the early-Carolingian workshop of the so-called »Master of the Capitals from Bale«. The workshop was responsible for the execution of the capitals of the colonnade of the church of Sv. Marija Velika near Bale (but also other architectural sculpture – capitals, impost-capitals, transennas etc.) from the period of construction of the church. The main characteristic of the workshop is rather loose disposition of decorative elements and »soft« carving. These characteristics can be seen not only on a number of fragments of liturgical installations from the church of Sv. Marija Velika, but also in a few contemporary Istrian churches, all built in the early period of Carolingian expansion at the territory of Istria. Fine and soft modelling, loose and airy disposition of elements and the choice of characteristic motifs such as knotted half-circles and rhomboids, the motif of rope (used on the capitals), all belong to the specific repertoire of this workshop that is applied also on the ambo from Guran. Two doves in profile with characteristically pronounced claws and a rounded line connecting their neck and belly that are represented on the ambo can also be seen (together with the motif of rope and the same knotted half-circles) on an impost of a biphora from Bale. The fact that the motif is found on an element of architectural sculpture indicates that the same master (workshop) was also employed on the construction of the church.

What seems to be particularly interesting is that all of the mentioned localities on which the work of the »Master (Workshop) from Bale« was found belong to the most important Carolingian strongholds at the territory of Istrian peninsula.